Araştırma Makalesi/Research Article

Kamusal Mallarda Bedavacılık Sorunu Üzerine Ampirik Bir Analiz

Erhan ÇELİK*
Alparslan UĞUR**

Öz

Bu çalışmanın amacı, kamusal mallardan faydalanmada bireylerin bedavacılık davranışlarını etkileyen faktörlerin analiz edilmesidir. Bunun için Akdeniz, Ege ve İç Anadolu bölgesinden 688 kişi ile online anket yöntemi aracılığıyla veri toplanmış ve veriler, sıralı probit regresyon modeli ile analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre, bağımlı değişken olarak bedavacılık davranışı ile vergi yükü, kültürel ortam, vergi algısı, vergi bilinci, kamu hizmet algısı, dini inanç, cinsiyet, çocuk sayısı, eğitim düzeyi gibi on beş farklı bağımsız değişken arasında anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Bulgular, bireylerin bedavacılık davranışının yaşadıkları apartmanda %8 iken bölgede %17,2; ülke genelinde ise %26,7 olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: *Kamusal Mal, Bedavacılık Sorunu, Sıralı Probit Regresyon Analizi*

An Empirical Analysis of the Free Rider Problem in Public Goods

Abstract

This study aims to analyze the factors affecting individuals' free-riding behavior in benefiting from public goods. For this purpose, data was collected from 688 people from the Mediterranean, Aegean, and Central Anatolia regions via an online survey method, and the data was analyzed with an ordered probit regression model. According to the results of the analysis, a significant relationship was found between free-riding behavior as the dependent variable and fifteen different independent variables such as tax burden, cultural environment, tax perception, tax awareness, public service

*Öğr.Gör.Dr., Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, celik.erhan07@gmail.com; https://orcid.org/0000-0002-9739-9710
**Prof.Dr., Kırıkkale Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü, Maliye Teorisi Anabilim Dalı, alparslanugur@hotmail.com; https://orcid.org/0000-0001-8881-1745

Makalenin Gönderilme Tarihi: 02.08.2024 **Kabul Tarihi:** 31.12.2024

perception, religious belief, gender, number of children, and education level. The findings show that while the free-riding behavior of individuals is 8% in the apartment they live in, it is 17.2% in the region and 26.7% across the country.

JEL Classification Codes: *H00, H41, H26*

Keywords: *Public Goods, Free Rider Problem, Ordered Probit Regression Analysis*

Giriş

Toplumsal ihtiyaçları karşılamaya yönelik sunulan mallar, literatürde kamusal mallar olarak adlandırılmaktadır. Kamusal malların ne olduğunu anlayabilmek için aynı zamanda özel malların ne olduğunun da anlaşılması gerekmektedir. Özel mallar; alıcı ve satıcıları bir araya getiren piyasada fiyat mekanizması aracılığıyla ulaşılabilen mallardır. Fiyat mekanizması aracılığıyla bu malların mülkiyeti veya kullanım hakkı bir başkasına devredilebilmektedir. Böylece özel malların tüketiminde rekabetin ve dışlamanın mümkün olması bu mallara erişimin her zaman mümkün olmadığı anlamına gelmektedir. Özel malların aksine kamusal malların tüketiminde rekabet ve dışlama mümkün değildir. Özel malların fiyatı ya da bedeli, arz-talep dengesine göre ve piyasa fiyat mekanizması aracılığıyla oluşmaktadır. Kamusal mal ve hizmetlerin niteliği ve miktarı siyasi süreç içinde belirlenmekte; devlet kamusal malların sunumunu ücretsiz yaparak kamu kaynağı kullanmaktadır. Türkiye gibi doğal kaynak zengini olmayan ve kamu harcamalarını büyük ölçüde vergilerle finanse eden ülkelerde, kamu kaynaklarının etkin kullanılması son derece önemlidir.

Kamusal mallardaki temel sorun bedavacılık sorunudur. Bireylerin kamusal hizmetlerden elde ettiği fayda düzeyi bilinmediğinden, bilinse bile bireylerin gerçeğe aykırı beyanları söz konusu olabileceğinden bu sorun oluşmaktadır. Bireylerin kamusal mal ve hizmetlerin maliyetine katılmadan bu mal ve hizmetlerden yararlanması kamusal malın optimum düzeyde sunulmasını etkilemekte; kamu kaynaklarının kullanımında etkinliği azaltmaktadır. Dolayısıyla, kamusal mal ve hizmetlerin sunumunda bedavacılık sorununun olup olmadığının tespiti hayati öneme sahiptir. Bedavacılık sorununun ve bu soruna neden olan faktörlerin tespiti, kaynak kullanımında etkinliği artırabilmek adına politika yapıcılara önemli ölçüde yol gösterecektir.

Kamusal mallar ile bedavacılık sorunu arasındaki ilişkinin ampirik analizine daha çok uluslararası literatürde rastlanmaktadır (Marwell ve Ames, 1981; Leuthold, 1993; Lipford, 1995; Fischbacher ve Gächter, 2010; Abásolo ve Tsuchiya, 2014). Türkiye'de ise ampirik olarak Seçilmiş (2010) ile Haydaroğlu ve Düz (2022) tarafından gerçekleştirilen nadir çalışmaların olduğu görülmektedir. Bu bağlamda ulusal literatüre katkı sunması öngörülen çalışmanın ilk bölümünde teorik perspektiften kamusal mallar ve bedavacılık

sorunu anlatılmış, ikinci bölümde literatür özeti aktarılmış ve üçüncü bölümde çalışmanın metodolojisi açıklanmıştır. Devamında araştırmanın ampirik bulgularına yer verilmiş ve çalışma sonuç bölümüyle tamamlanmıştır.

1. Kamusal Mallar ve Bedavacılık Sorunu

Kamusal malların sağlanması, insan refahının güvence altına alınmasında merkezi bir öneme sahiptir. Bu öneme binaen bir malın kamusal mal mı yoksa özel mal mı olduğunu belirleyen unsur, tüketiminde rekabet ve dışlamanın olup olmamasıdır.

Özel mal ve kamusal mal ayrımı, literatürde ilk kez Samuelson tarafından yapılmıştır. Özel mallar, faydası bireyler arasında bölünebilen mallar iken ortak tüketime konu olan malların faydası bireyler arasında bölünemez. Ortak tüketime konu olan mallarda, her bir bireyin kamusal malı tüketmesi, diğer bireylerin tüketimini azaltmamaktadır. Yani, ortak tüketime konu olan kamusal malların tüketiminde rekabet söz konusu değildir (Samuelson, 1954:387). Samuelson 1954 yılındaki çalışmasında, kamusal mal için kolektif tüketim malı (collective consumption goods) ifadesini kullanırken bir sonraki (1955) çalışmasında kamu malı (public goods) ifadesini; Musgrave (1959:9) ise kamusal mallar için sosyal mal (social goods) ifadesini kullanmıştır.

Tüketimden mahrum bırakılamama ve rekabetin olmaması, kamusal malların iki temel özelliğidir. Bu, bir kez üretildiğinde kamusal malları birçok kişinin aynı anda tüketebileceği ve bireylere tükettiklerinin karşılığını ödetemeyeceğiniz anlamına gelmektedir (Guala, 2005:18). Bu kapsamda Kaul ve Mendoza'ya (2003:82) göre ay ışığı, barış ve güvenlik, kanunlar ve düzen, finansal ve ekonomik istikrar, büyüme ve kalkınma potansiyeli, etkin piyasalar, bulaşıcı hastalıkların kontrolü gibi mal ve hizmetler kamusal mallara örnek gösterilebilmektedir. Benzer şekilde Reiss'e göre (2023) ulusal güvenlik, eğitim ve bilim, deniz feneri, temiz hava ve halk sağlığı kamusal mallara örnektir. İnsanlar, herhangi bir üründe olabileceği gibi kamusal mallardan da ödeme yapmadan fayda sağlayabiliyorsa o ürünle ilgili ödeme yapmama eğilimindedir. Ödeme yapmadığında da aynı faydayı sağlayacağını bilen birey bedavacılık eğilimine girecektir.

Bedavacı kişi, finansman maliyetine herhangi bir katkıda bulunmadan kamu malının faydasından yararlanmaya çalışan kişidir (Hyman, 2021:148). En geniş anlamda bedavacı kişi, üretim maliyetine katkıda bulunmadan fayda elde eden kişi olarak tanımlanmaktadır. Bedavacılık sorunu özellikle sosyal psikoloji, oyun teorisi, iktisat bilimi, siyaset bilimi, ahlak felsefesi ve siyaset felsefesi gibi disiplinlerde ele alınmaktadır (Hardin ve Cullity, 2003). İktisat ve maliye literatüründe kabul gören tanıma göre bedavacılık sorunu, kamusal mallar sunulduğunda bireylerin herhangi bir maliyete katlanmadan ilgili mal ve hizmetten faydalanması olarak açıklanmaktadır (Durgun ve Timur, 2017:129). Bedavacılık sorunu çözülemez ve süreklilik arz ederse toplum için hayati olan mal ve hizmetlerin yeterli düzeyde üretilmeme riski ortaya çıkacaktır (Cowen, 2005:431). Bu yüzden bedavacılık sorunu, ekonomistler tarafından çok eski tarihlerden beri tartışılmaktadır. İngiliz ekonomist John

Stuart Mill, 1848 gibi erken bir tarihte, bir işçi grubunun potansiyel bedavacılık davranışlarını gözlemlemiştir. 1965 yılında ise Olson yaptığı çalışmada, kollektif faydayı optimal şekilde sağlamanın, üyelerin elde edilen faydalarla katkıda bulunmalarının ve kamusal tercihleri açıklamanın zorluklarına dikkat çekmiştir (Booth, 1985:253).

Bedavacılık sorunu, bireylerin kullanılan kaynak karşılığında herhangi bir katkıda bulunmadıkları bir durumdur. Bu sorun herhangi bir kişinin kamu malından kendisine düşen adil paydan fazlasını kullandığında da ortaya çıkmaktadır (Kishor ve Niyogi, 2017). Bedavacılık sorunu, kamu kaynaklarının sağlanmasında, kaynak kullanıcılarının üretim maliyetine katkıda bulunmaları gerektiğinde ortaya çıkmaktadır. Bencil kullanıcılar, maksimum düzeyde bireysel fayda elde edebilmek ve kamusal malın finansmanına minimum şekilde katkıda bulunmak için tercihlerini yanlış beyan etme eğiliminde olabilmekte ve bu da kaynağın verimsiz kullanımına yol açabilmektedir (Sanghavi ve Hajek, 2008:122).

İskoç filozof Adam Smith, 1776 yılında yayınlanan "Ulusların Zenginliği" (2018) adlı eseriyle modern ekonomi biliminin kurucusu olarak kabul edilmektedir. Smith bu eserinde, kamu mallarının sağlanmasını ve sunumunu bireylerin kendi bireysel çıkarları peşinde koştukları gerçeğini dikkate alarak uzun uzadıya tartışmıştır. Bireysel çıkarların gözetilmesinin toplumsal çıkarlara olumlu etkisi olacağını savunan Smith'in görüşleri, kamusal mallar kavramının ve bedavacılık sorununun anlaşılmasına ışık tutmaktadır. Bedavacılık sorununa, Adam Smith'in arkadaşı ve çağdaşı İskoç filozof David Hume'un 1739 yılındaki eserinde değinildiği görülmektedir. "İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme" (2009) adlı eserinde Hume, bir meranın kullanımı konusunda iki komşunun sorun yaşamazken bin kişi gibi kalabalık bir grubun kullanımında sorunlar yaşanacağını belirtmektedir. Hume benzer şekilde bir projede de küçük gruplarda herkesin üzerine düşen payda görevlerini yerine getireceğini ama grup büyüklüğü arttıkça bireylerin üzerine düşen görevden kaçabileceğini belirtmektedir. Hume'e göre, ortak bir projede bireyleri, üzerlerine düşen görevlerin payı ve adilliği konusunda ikna etmek kolay değildir. O zamandan beri bedavacılık sorunu, insan doğasına ilişkin popüler kavramların demirbaşlarından biri haline gelmiştir. Bu sorunu, ekonomistler ve diğer sosyal bilimciler ancak yirminci yüzyılın ikinci yarısında (1965), Amerikalı iktisatçı Mancur Olson'un "Toplu Eylem Mantığı: Kamusal Mallar ve Gruplar Teorisi" adlı eseri yayınlandıktan sonra ayrıntılı olarak analiz etmeye başlamıştır. Olson bu eserinde, kolektif eylem ve kamu malları alanında bireyleri neyin motive ettiğini derinlemesine ele almıştır.

Kamusal malların sağlanmasına ilişkin literatürde, geleneksel olarak bedavacılık sorunu vurgulanmıştır. Bir grubun, potansiyel üyelerine kolektif bir mal sağlamak veya sağlanması için lobi yapmak üzere kurulduğu varsayılırsa böyle bir grubun oluşumundaki temel sorun, bireylerin maliyetlere katlanmadan grup eyleminin faydalarından yararlanabilmesidir. Böylece maliyete katlanmayan bireyler mal ve hizmetlerden bedava bir şekilde faydalanabilmektedir. Küçük gruplarda bedavacılık sorunu genellikle

aşılmayacak bir sorun olarak görülmese de potansiyel yararlanıcıların sayısı ne kadar fazlaysa bir başka ifadeyle gruptaki kişi sayısı arttıkça dışlama ve gözetim güçlükleri nedeniyle bedavacılık sorununun üstesinden gelmek o kadar zorlaşmaktadır (Booth, 1985:253).

Bir topluluk yalnızca birkaç kişiden oluştuğunda, kamusal malın üretim miktarı ve finansmanı konusunda anlaşmaya varmak için gönüllü katılım sistemi iyi çalışmaktadır. Gönüllü anlaşmaya varılmasında yer alan kişi sayısı az olduğunda, işlem maliyetleri muhtemelen düşük olmaktadır. Küçük gruplarda bireyler birbirlerini iyi tanımakta ve bir kamu malının mevcudiyetinden birbirlerinin yararları hakkında iyi bir fikir sahibi olmaktadır. Topluluktaki insanlar, paylaşılan kamusal malın ortak yararının net farkındadır. Küçük gruplarda bireylerin gerçek marjinal faydalarını gizleme girişimleri kolayca tespit edilebilmektedir. Ancak, gönüllü katılım sisteminde gönüllülerin sayısı arttıkça ve zevkleri ile ekonomik durumları hakkında bilgi azaldıkça, bireylerin tercihlerini yanlış bir şekilde ortaya koyma olasılığı da artmaktadır. Bunun nedeni, büyük gruplardaki bireylerin diğerlerinin gerçek marjinal faydaları hakkında doğru bilgiye sahip olmamasıdır (Hyman, 2021:148).

Tüketiminden dışlamanın mümkün olmadığı kamusal mallarda, bireyler bu mala ilişkin taleplerini tam olarak açıklamayacak ve ortaya çıkan efektif talep düzeyi olması gereken talep düzeyinden farklı olacaktır. Bireyler bu tür mallarda, herhangi bir fiyat ödemeden ve maliyete katlanmadan kamusal maldan yararlanma imkânına sahip oldukları için bedavacılık sorunu ortaya çıkacaktır. Piyasa başarısızlığına neden olan bu durum, kamusal malların devlet tarafından sunulmasını zorunlu kılmaktadır (Musgrave ve Musgrave, 1989:43-44). Herhangi bir maliyete katlanmadan bir mal ve hizmetten faydalanılması durumunda bir cezai yaptırımın olmaması ve bu konuda tercih edilecek stratejinin yalnızca birkaç kişi tarafından belirlenmesi, bedavacılığı makul bir strateji kılabilecektir. Topluluğun tüm üyeleri bedavacılık stratejisini seçerse, kamusal mal ve hizmetin üretimi imkânsız hale gelecek ve bu strateji herkesi olumsuz etkileyecektir (Hyman, 2021:148-149).

Teorik olarak çözüm, devletin bir şekilde herkesin gerçek tercihlerini öğrenebileceği ve ardından zorlayıcı gücünü kullanarak herkesi kamu malları için ödeme yapmaya zorlayabileceğidir. Bütün bunlar mümkün olursa, devlet bedavacılık sorununu önleyebilmekte ve kamu mallarının en iyi şekilde sunulmasını sağlayabilmektedir (Rosen ve Gayer, 2014:63). Pratik olarak ise devletin, bireylerin tercihlerine tek tek ulaşması pek mümkün değildir. Bu kapsamda, kamusal malların faydasının yayıldığı alanın çok geniş ya da kamusal mallardan yararlanan kişi sayısının çok fazla olmasından, bedavacılık sorununun tespit edilmesi oldukça zordur. Bu kapsamda çalışma, kamusal

mallardan faydalanmada bireylerin bedavacılık davranışlarını etkileyen faktörleri analiz etmeyi amaçlaması bakımından önemlidir.

2. Literatür Özeti

Uluslararası literatürde kamusal mallar ile bedavacılık sorunu arasındaki ilişkiyi inceleyen birçok çalışma gerçekleştirilmiştir.

Marwell ve Ames (1981), kamusal malların finansmanına gönüllü katılım düzeyini, farklı koşullar ve popülasyonlar içeren 12 ayrı deney ile test etmiştir. Her bir öğrenciye jeton verilmiş ve kamusal mallara olan katkıları bazı deneylerde bireysel, bazı deneylerde grup olarak gözlemlenmiştir. Kamusal malların finansmanına gönüllü katılım oranının her bir deneyde değişiklik göstermekle birlikte daha çok %40-%60 aralığında seyrettiği görülmektedir. Ancak bir deneyde park veya köprü niteliğindeki malların finansmanına katılım oranının %84 ile oldukça yüksek oluşu bu aralığın dışındadır. Benzer şekilde ekonomi öğrencilerinin diğerlerine göre daha bedavacı olmaları ve kamusal malların finansmanına katılım düzeylerinin yalnızca %20 oluşu da bu aralığın dışındadır. Görüldüğü üzere bedavacılığın sınırlarını çizmek oldukça güçtür.

Leuthold (1993), sınıf ortamında öğrencilerle gerçekleştirdiği deneysel çalışmasında, kamu hizmetlerindeki bedavacılık davranışlarını açıklamaya çalışmıştır. Öğrencilere, kamu hizmetlerinin sağlanmasında bedavacılık sorununa ilişkin sorular sorulmuştur. Bulgular; kızların erkeklere, gençlerin yaşlılara, işletme öğrencilerinin mühendislik ve güzel sanatlar alanında eğitim alan öğrencilere ve siyasal düşünce olarak bağımsızların, cumhuriyetçi ve demokratlara göre daha fazla bedavacı olduğunu göstermektedir.

Lipford (1995), geleneksel iktisatçıların ortaya attığı gruptaki üye sayısı arttıkça bedavacılık davranışları artar, tezini Protestan kilisesi üzerinde gerçekleştirdiği çalışmasında test etmiştir. Bulgular, kilise cemaatinin 7 kişiden 3294 kişiye kadar artmasına bağlı olarak kamusal malların sağlanmasında kişi başına yapılan katkının azalmadığını göstermiştir. Bir başka ifadeyle Lipford'a göre bedavacılık problemi, grup üye sayısındaki artışa bağlı olarak artmamaktadır.

Fischbacher ve Gächter (2010) çalışmasında, kamusal malların finansmanına gönüllü katılımda sosyal çevrenin ve inançların rolünü araştırmıştır. Çalışmanın amacı, sosyal tercihlerin ve bireyin sosyal çevresindeki gönüllü katılımlara ilişkin inançların, kamusal mal deneylerinde bedavacılık davranışı üzerindeki rolünü ortaya koymaktır. Yazarlara göre, kamusal malların finansmanına katılımda iş birliğindeki düşüş, zaman içinde başkalarının katkısına ilişkin değişen inançtan ziyade çoğu insanın diğerlerinden daha az katkıda bulunmayı tercih etmesi gerçeğinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca yazarlar, çoğu insanın bencil olmasa da davranışlarında evrensel bedavacılık davranışının hâkim olduğunu düşünmektedir.

Abásolo ve Tsuchiya (2014) İspanya'da 1211 kişi ile gerçekleştirdikleri çalışmada, gönüllü kan bağışı sistemini bir kamu malı olarak nitelendirmiştir.

Çünkü insanlar, kan bağışı yapmasalar da kan ihtiyaçlarını ücretsiz bir şekilde karşılayabilmektedir. Katılımcılara düzenli kan bağışçısı olup olmadıkları ve değilse nedeni sorulmuştur. Tıbbi olarak kan bağışında bulunabilecekken bağışlamayan kişiler bedavacı olarak tanımlanmıştır. 1211 katılımcıdan, 184'ü eksik veri, 264'ü tıbbi nedenlerle kan bağışlayamayacağını bildirdiği için analize 763 anket verisi dâhil edilmiştir. 763 kişinin 509'u (%67'si) tıbbi olarak kan bağışında bulunmasında engel olmayan ama bağış yapmak istemeyen yani bedavacı kişilerdir. Bağış yapmayıp bedavacı davranma nedeni olarak katılımcıların; %22'si başkalarının zaten kan bağışı yaptığını, %10'u iğneden hoşlanmadığını, %20'si bağış yapmama nedenini hiç sorgulamadığını ve %48'i bu konuda hiçbir sebep belirtmek istemediğini ifade etmiştir.

Türkiye'de ise kamusal mal ve hizmetleri bedavacılık davranışıyla ilişkilendiren az sayıda ampirik çalışma bulunmaktadır (Seçilmiş, 2010; Haydaroğlu ve Düz, 2022).

Seçilmiş'in (2010) deneysel çalışmasında, lisans düzeyinde eğitim gören 90 öğrenci denek olarak yer almıştır. Çalışmada, kamusal malların sağlanmasında bedavacılık problemi tartışılmış ve deneklerin her zaman bedavacılık davranışı göstermediği; aksine kamu malı için kaynak yaratmak amacı ile toplumun diğer bireyleri ile iş birliği içerisinde hareket edebildikleri gözlemlenmiştir.

Haydaroğlu ve Düz (2022), çalışmalarını Gaziantep'in bir mahallesinde yaşayan 450 vatandaşla gerçekleştirmiştir. Araştırmada, vatandaşların bedavacılık davranışına yaklaşımlarının ne olduğu ve bu davranışı sergileme aşamasında davranışsal iktisadın öne sürdüğü varsayımlardan etkilenip etkilenmemelerinin demografik bilgiler bağlamında incelenmesi amaçlanmıştır. Bulgular, içinde bir bedavacılık potansiyeli bulundursa da neo-klasik iktisadın ileri sürdüğü şekilde her zaman bireyin bencil davranmadığını göstermektedir. Ayrıca anket verilerinin analizi neticesinde davranışsal iktisadın öne sürdüğü önermeleri doğrular nitelikte sonuçlara ulaşıldığı ifade edilebilmektedir.

3. Metodoloji

Bu çalışmanın amacı, kamusal mallardan faydalanmada bireylerin bedavacılık davranışlarını etkileyen faktörlerin analiz edilmesidir. Bu amaç doğrultusunda, araştırmadan elde edilecek bulgularla bedavacılığı azaltma/önleme konusundaki kamusal politikalara katkı sağlanması hedeflenmektedir. Ayrıca çalışmadan elde edilecek bulgularla bedavacılık sorununun azaltılması için politika yapıcılara, kamusal malların yöneldiği gruplar itibarıyla miktar ve bileşimi değiştirme yönünde önemli bir perspektif sağlanması çalışmanın bir başka amacıdır. Nihayetinde bedavacılık davranışının en aza indirilmesi, kaynak kullanımında etkinliği artıracaktır. Bu

durum Türkiye gibi doğal kaynak zengini olmayan ülkelerde sürdürülebilir kalkınma ve büyüme hedeflerine ulaşmada katkı sağlayacaktır.

Ulusal literatürde bedavacılık sorunu kamusal mallar ilişkisinde; Seçilmiş'in (2010) 90 öğrencinin katıldığı deneysel çalışması gelir farklılığına, Haydaroğlu ve Düz'ün (2022) 450 kişinin katıldığı çalışması davranışsal iktisadın öne sürdüğü varsayımlara odaklanmaktadır. Akdeniz, Ege ve İç Anadolu olmak üzere üç ayrı coğrafi bölgede gerçekleştirilerek her iki ampirik çalışmaya göre daha kapsamlı olması da bu çalışmanın özgün değerini ortaya koymaktadır. Diğer yandan ilgili literatürdeki çalışmaların az oluşu dikkate alındığında, çalışmadan elde edilecek bulguların kamusal mallardan faydalanmada bedavacılık sorunu konusunda Türkiye'deki literatüre önemli bir katkı sağlayacağı tahmin edilmektedir.

Bu çalışmada, kamusal mallardan yararlanmada bedavacılık sorununun; yaş, cinsiyet, eğitim, meslek, gelir düzeyi, sosyal çevre, dini inanç, vergi algısı, vergi bilinci, kamusal hizmet algısı gibi faktörler açısından analizi yapılacaktır. Araştırma sorumuz, Türkiye'de hangi kesimlerin kamusal mallardan faydalanmada daha bedavacı olduğu ve bedavacılığı etkileyen faktörlerin neler olduğudur. Bu kapsamda araştırmadan elde edilecek bulgular ile; cinsiyete göre kadınlar mı, erkekler mi, yaşa göre gençler mi, yaşlılar mı, eğitimli insanlar mı, yoksa daha az eğitim alan insanlar mı daha bedavacıdır? Dini inanç bedavacılık davranışını etkilemekte midir? İnsanların ait olduğu gruplar ve yaşadığı sosyal çevre bedavacılık davranışlarında ne derece etkilidir, şeklindeki bütün soruların cevapları bulunmaya çalışılacaktır.

Araştırmanın evreni; Akdeniz, Ege ve İç Anadolu bölgesinde yaşayan 18 yaş üstü nüfustan oluşmaktadır. Örneklem büyüklüğü ise %95 güven aralığı ile %5 hata payı dikkate alınarak hesaplanmıştır ve en az 384 olması gerektiği görülmüştür (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004; Baştürk ve Taştepe, 2013). Nicel araştırma yöntemlerinden anket tekniği kullanılarak online şekilde Akdeniz, Ege ve İç Anadolu bölgesinde 708 kişiden veri toplanmış; bütçe, zaman ve sosyal çevre kısıtlarından dolayı diğer coğrafi bölgeler araştırmaya dahil edilmemiştir.

Örneklemin belirlenmesinde, tesadüfi olmayan örnekleme yöntemleri arasında yer alan kolayda örneklem yöntemi (Etikan vd., 2016) tercih edilmiştir. Kolayda örneklem yönteminin tercih edilmesinin sebebi, araştırma evreninin tamamının listesine ulaşılmasının ve rastgele seçim sonrası katılımcılara ulaşılmasının oldukça uzun bir zaman alacak olmasıdır. Gönüllülük esasına dayanmasından dolayı veri toplanma sürecini hızlandırması kolayda örneklem yönteminin seçilmesinin bir diğer sebebidir. Olasılığa dayalı olmayan örnekleme tekniğinin olumsuz etkilerini gidermek, örneklemin evreni temsil gücünü artırmak ve örneklem hatasını en aza indirilmek amacıyla örneklem sayısı yüksek tutulmuştur. Anket ölçeği oluşturulurken Fischbacher ve Gächter (2010), Demir (2009), Seçilmiş (2010), Sağlam (2013), Abásolo ve Tsuchiya (2014), Teyyare ve Kumbaşlı

(2016) ile Haydaroğlu ve Düz'ün (2022) çalışmalarında kullanılan ölçek ve değişkenlerden yararlanılmıştır.

Bağımlı değişkenin az sayıda ve birbirinden farklı değerler alabilmesi ve bu değerlerin küçükten büyüğe doğru sıralanabilmesi durumunda sıralı probit (order probit) modeli kullanılabilir. Sıralı probit modelin, Likert ölçeği ile elde edilen verilerin analizinde sıkça kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca sıralı probit yöntemiyle tahmin edilen katsayıların yorumlanması güç olduğundan marjinal değerleri hesaplanmaktadır. Marjinal değer, bir bağımsız değişkendeki bir birimlik değişmenin bağımlı değişken üzerinde ne kadar değişime neden olduğunu göstermektedir (Serim, 2015:145-146). Bu çalışmanın bağımlı değişkeninin, 1'den 5'e kadar sıralanan Likert ölçekli bir değişkenden oluşmasından dolayı verilerin analizinde sıralı probit model tercih edilmiştir. Bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkilerinin yorumlanması, bağımlı değişkenin 5 değerine göre hesaplanan marjinal değerler üzerinden yapılmıştır.

4. Ampirik Bulgular

Araştırma; Akdeniz, Ege ve İç Anadolu bölgesinde online anket tekniği kullanılarak 708 kişi ile gerçekleştirilmiştir. Eksik ve hatalı verilerin olduğu anketler çıkarılarak toplam 688 anket verisi analize dahil edilmiştir. Çalışmanın bu başlığı altında öncelikle katılımcıların demografik bilgilerine ardından sıralı probit modeli ile gerçekleştirilen regresyon analizine ilişkin bulgulara yer verilecektir.

Demografik değişken olarak; bireylerin cinsiyeti, çocuk sayısı, yaşı, yaşadığı coğrafi bölge, en uzun süreyle yaşadığı yer, eğitim düzeyi, aylık geliri, mesleği, ailede yaşayan kişi sayısı, iş tecrübesi, çalıştığı sektör kullanılmıştır. Ankette yer alan demografik değişkenlerin frekans dağılımları Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1: Demografik Değişkenlerin Frekans Dağılımları

Demografik Değişkenler		**Frekans**	**Yüzde (%)**
Cinsiyet	Kadın	318	46,2
	Erkek	370	53,8
Çocuk Sayısı	0	377	54,8
	1	121	17,6
	2	134	19,5
	3 ve üzeri	56	8,1
Medeni Hal	Bekar	334	48,5
	Evli	354	51,5
Yaş	18-30 arası	354	51,5
	31-50 arası	307	44,6
	51-70 arası	27	3,9
Yaşanılan Coğrafi Bölge	Akdeniz	229	33,1
	Ege	221	32,1
	İç Anadolu	238	34,6

Demografik Değişkenler		Frekans	Yüzde (%)
En Uzun Süreyle Yaşanılan Yer	Köy/Kasaba	106	15,4
	İlçe Merkezi	221	28,8
	İl Merkezi	238	55,8
Meslek	İşçi	59	8,6
	Memur	232	33,7
	Serbest Meslek	32	4,7
	Çiftçi	8	1,2
	Esnaf/Tacir	28	4,1
	Ev Hanımı	39	5,7
	Emekli	15	2,2
	Diğer	275	40
Eğitim Düzeyi	Okuryazar	2	0,3
	İlkokul	15	2,2
	Ortaokul	11	1,6
	Lise	81	11,8
	Ön Lisans	64	9,3
	Lisans	417	60,6
	Lisansüstü	98	14,2
Hanenin Aylık Ortalama Geliri	500-17.000 ₺ arası	167	24,3
	17.001-25.000 ₺ arası	175	25,4
	25.001-40.000 ₺ arası	188	27,3
	40.001-300.000 ₺ arası	158	23

Tablo 1'de görüldüğü üzere ankete katılanların %53,8'i erkek, %46,2'si kadın, %54,8'inin çocuğu yok, %51,5'i evli, %51,5'i 18-30 yaş aralığında, %55,8'i en uzun süreyle il merkezinde yaşamış, %33,7'si memur, %60,6'sı lisans mezunu ve %27,3'ünün geliri 25.001-40.000 ₺ aralığındadır.

Kamusal mallardan yararlanmada bireylerin bedavacılık davranışlarını etkileyen faktörlerin analiz edilmesi amacıyla yapılan regresyon analizlerinde kullanılacak bağımlı değişken "Hayatımın herhangi bir döneminde bedelini ödemeden yararlandığım herhangi bir kamu hizmeti olmadığını düşünüyorum." ifadesidir. Araştırmanın bağımlı değişkeninde olduğu gibi demografik değişkenler dışındaki anket ifadelerinde de beşli Likert ölçek kullanılmıştır (Kesinlikle katılmıyorum:1, Kesinlikle katılıyorum:5).

Analizlerde Likert ölçekli ifadelerden mali bağlantı, kamu hizmet algısı-1, kamu hizmet algısı-2, kamu hizmet algısı-3, sosyal çevre, vergi algısı-1, vergi algısı-2, vergi yükü, bedavacılık davranışı-1, bedavacılık davranışı-2, kültürel ortam, sosyal yardımlar, dini inanç ve vergi bilinci olarak kodlanan 13 anket ifadesi bağımsız değişken olarak kullanılmıştır. Analizde bağımsız değişken olarak kullanılan anket ifadelerine ilişkin özet bilgilere Tablo 2'de yer verilmiştir.

Tablo 2: Anket İfadelerine İlişkin Özet Tablo

Kısaltma	Anket İfadesi	St.Sapma	Ort.
Kamu Hizmet Algısı-1	Vergisini ödemeyen kişilerin kamu hizmetlerinden yararlanmasını yanlış buluyorum.	1,10	3,80
Kamu Hizmet Algısı-2	Kamu kurumları, bir kamu hizmetinden yararlanmak isteyen kişinin öncelikle vergi borcu olup olmadığını kontrol etmeli ve varsa hatırlatmalıdır.	1,05	3,82
Kamu Hizmet Algısı-3	Hiç vergi vermesem de kamu hizmetlerinden yararlanmak isterim.	1,08	2,41
Mali Bağlantı	Vergi, kamu hizmetlerinin karşılığıdır.	1,01	3,82
Sosyal Çevre	Çevresinde vergi kaçıran kişi sayısı fazla olan bireylerin vergi ödeme isteği azalır.	0,98	4,12
Dini İnanç	Kamu hizmetlerinden yararlanırken dini kurallara göre hareket ederim.	1,20	2,41
Kültürel Ortam	Yetiştiğim kültürel ortam vergi ödeme alışkanlığımı etkiler.	0,97	3,74
Bedavacılık Davranışı-1	Küçük bir bölgede yaşayan vatandaşlar, bedelini ödemeden herhangi bir kamu hizmetinden yararlanmaya çekinir.	1,07	2,86
Bedavacılık Davranışı-2	Görece daha büyük bir bölgede yaşayan vatandaşlar, fark edilmeyecekleri düşüncesiyle bedelini ödemeden herhangi bir kamu malından/hizmetinden yararlanmaktan çekinmez.	0,95	3,41
Vergi Algısı-1	Ülkemizde vergi sistemi adildir.	1,00	1,93
Vergi Algısı-2	Vergimi tam ve zamanında ödemezsem kamu hizmetleri aksayacaktır.	1,03	3,54
Vergi Bilinci	Bir vatandaş olarak ödediğim vergilerin tamamının farkındayım.	1,05	3,65
Vergi Yükü	Ödediğim verginin yükünü ağır bir şekilde hissediyorum.	1,06	3,71

İlk kurulan regresyon modelinde, Likert ölçekli 10 anket ifadesi ve 12 adet demografik olmak üzere toplam 22 değişkene yer verilmiştir. Ardından modele eklenen anket ifadeleri ile üç model daha kurularak analizler toplam dört modelle tamamlanmıştır. Oluşturulan dört ayrı modele ilişkin sonuçlar Tablo 3'te gösterilmiştir. Ayrıca 0,71 olarak hesaplanan Cronbach's Alpha katsayısı %60-80 aralığında olduğu için analizde kullanılan ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir.

Tablo 3: Sıralı Probit Modeli ile Kamusal Mallarda Bedavacılık Sorununu Etkileyen Faktörlerin Analizi

Değişkenler	Model-1			Model-2			Model-3			Model-4		
	Katsayı	z ist.	Marj.	Katsayı	z ist.	Marj.	Katsayı	z ist.	Marj.	Katsayı	z ist.	Marj.
Mali Bağlantı	0,081*	1,74	0,022	0,070	1,50	0,019	0,068	1,46	0,019	0,063	1,34	0,017
Kamu Hizmet Algısı-1	0,078*	1,76	0,021	0,063	1,41	0,017	0,056	1,24	0,015	0,056	1,23	0,015
Kamu Hizmet Algısı-2	0,063	1,35	0,017	0,050	1,07	0,014	0,049	1,05	0,013	0,045	0,96	0,012
Sosyal Çevre	0,035	0,76	0,009	0,042	0,91	0,011	0,048	1,04	0,013	0,058	1,25	0,016
Vergi Algısı-1	-0,000	-0,00	-0,000	0,009	0,21	0,002	0,000	0,00	0,000	-0,009	-0,21	-0,002
Vergi Yükü	0,105**	2,52	0,029	0,114***	2,72	0,032	0,118***	2,80	0,033	0,109**	2,59	0,030
Bedavacılık Davranışı-1	0,064	1,59	0,018	0,065	1,63	0,018	0,056	1,38	0,015	0,063	1,55	0,017
Kültürel Ortam	0,106**	2,33	0,029	0,105**	2,30	0,029	0,096**	2,09	0,026	0,082*	1,79	0,022
Vergi Algısı-2	-0,079*	-1,76	-0,022	-0,090**	-2,00	-0,254	-0,094**	-2,08	-0,026	-0,118**	-2,57	-0,032
Bedavacılık Davranışı-2	0,122***	2,67	0,034	0,121***	2,65	0,034	0,113**	2,46	0,031	0,084*	1,80	0,023
Sosyal Yardımlar	0,132	1,36	0,038	0,136	1,41	0,039	0,164	1,67	0,047	0,212**	2,14	0,060
Cinsiyet	-0,155*	-1,79	-0,043	-0,147*	-1,70	-0,041	-0,162*	-1,86	-0,045	-0,177**	-2,03	-0,048
Çocuk Sayısı	0,290**	2,23	0,082	0,288**	2,21	0,081	0,269**	2,06	0,076	0,228*	1,74	0,063
Yaş	-0,065	-0,56	-0,018	-0,084	-0,72	-0,023	-0,077	-0,66	-0,021	-0,062	-0,53	-0,017
Coğrafi Bölge	-0,098	-1,09	-0,027	-0,089	-0,99	-0,024	-0,089	-0,98	-0,024	-0,073	-0,80	-0,019
Köy/ Kasaba	-0,198*	-1,65	-0,052	-0,224*	-1,86	-0,058	-0,238**	-1,97	-0,062	-0,236*	-1,95	-0,060
Eğitim Düzeyi	0,236*	1,74	0,071	0,233*	1,72	0,070	0,230	1,70	0,069	0,226*	1,67	0,066
Aylık Gelir	-0,116	-1,31	-0,032	-0,121	-1,37	-0,033	-0,118	-1,34	-0,033	-0,126	-1,43	-0,034
Meslek	0,497**	2,43	0,163	0,491**	2,40	0,160	0,509**	2,49	0,167	0,531**	2,59	0,173
Kişi Sayısı	-0,170*	-1,77	-0,046	-0,174*	-1,82	-0,047	-0,162*	-1,68	-0,044	-0,179*	-1,85	-0,047
İş Tecrübesi	-0,037	-0,84	-0,010	-0,032	-0,73	-0,009	-0,033	-0,75	-0,009	-0,037	-0,82	-0,010
Sigorta Sektörü	-0,541*	-1,67	-0,118	-0,504	-1,55	-0,111	-0,485**	-1,50	-0,108	-0,555*	-1,71	-0,116
Kamu Hizmet Algısı-3				-0,095**	-2,99	-0,026	-0,101**	-2,44	-0,028	-0,116***	-2,77	-0,032
Dini İnanç							0,065*	1,77	0,018	0,069*	1,84	0,018
Vergi Bilinci										0,219***	5,35	0,060

Not: Bağımlı Değişken: Bedavacılık Davranışı.
Anlamlılık Düzeyleri: *0,05<p<0,10; **0,01<p<0,05; ***p< 0,01.
Referans Gruplar: Kamu hizmet algısı, eğitim düzeyi, emekli, nüfus, coğrafi bölge.

Analizde bağımlı değişken olarak "Hayatımın herhangi bir döneminde bedelini ödemeden yararlandığım herhangi bir kamu hizmeti olmadığını düşünüyorum." ifadesi kullanılmıştır. "Bedavacılık davranışı" olarak ifade edilen 5'li Likert ölçek düzeyindeki bağımlı değişkene göre 1'den 5'e doğru artış bedavacılık davranışının azaldığını göstermektedir. Bir başka ifadeyle, bağımlı değişken ifadesine Likert ölçek düzeyinde 1'i işaretleyen birey en bedavacı kişi iken 5'i işaretleyen birey ise en az bedavacı kişidir.

Analiz sonuçlarına göre vergi yükü, kültürel ortam, vergi algısı-2, bedavacılık davranışı-2, sosyal yardımlar, kamu hizmet algısı-3, dini inanç, vergi bilinci ve demografik değişkenlerden cinsiyet, çocuk sayısı, köy/kasaba, eğitim düzeyi, meslek, kişi sayısı, sigorta sektörü şeklinde kodlanmış değişkenler ile bağımlı değişken arasında anlamlı ilişki tespit edilmiştir.

Tablo 3'te yer alan analizde, bağımlı değişken ile aralarında anlamlı ilişki tespit edilen 15 bağımsız değişken aşağıda yorumlanmıştır.

• Vergi yükü olarak kodlanan "Ödediğim verginin yükünü ağır bir şekilde hissediyorum." ifadesine katılanların katılmayanlara kıyasla ve %5 anlamlılık düzeyinde %3 daha az bedavacı olduğu tespit edilmiştir. Teorik açıdan beklenen, vergi yükü arttıkça bireylerin bedavacılık davranışının artması iken bu bulgu beklentinin tersi yöndedir. Bu durumu, kişilerin ödedikleri vergilerin farkında olmadığı ve vergi bilinçlerinin düşük olduğu şeklinde yorumlamak mümkündür.

• Yetiştiği kültürel ortamın vergi ödeme alışkanlığını etkilediğine inananlar diğerlerinden %10 anlamlılık düzeyinde %2,2 daha az bedavacıdır.

• "Vergimi tam ve zamanında ödemezsem kamu hizmetleri aksayacaktır." ifadesine katılanların katılmayanlara göre %10 anlamlılık düzeyinde %3,2 daha fazla bedavacı oldukları tespit edilmiştir.

• "Bedavacılık Davranışı-2" şeklinde kodlanan "Görece daha büyük bir bölgede yaşayan vatandaşlar, fark edilmeyecekleri düşüncesiyle bedelini ödemeden herhangi bir kamu malından/hizmetinden yararlanmaktan çekinmez." ifadesine katılanların diğerlerine göre %10 anlamlılık düzeyinde %2,3 daha az bedavacı olduğu görülmektedir.

• Ülke genelinde yapılacak altyapı çalışmaları ve park, ibadethane, kütüphane gibi sosyal alanlar için yardım toplanması durumunda katkıda bulunacağını beyan edenlerin diğerlerinden %5 anlamlılık düzeyinde %6 daha az bedavacı oldukları tespit edilmiştir.

• Erkeklerin %5 anlamlılık düzeyinde kadınlara kıyasla %4,8 daha fazla bedavacı olduğu tespit edilmiştir. Vergi üzerine gerçekleştirilen araştırmalarda cinsiyet üzerine bulguların farklılık gösterdiği dikkat çekmektedir. Örneğin ülkemizde gerçekleştirilen bazı çalışmaların (Saruç ve Sağbaş, 2003; Demir, 2008) bulguları kadınların vergi uyumunun, bazı çalışmaların (Ömürbek vd., 2007; Çelik ve Sağbaş, 2023) bulguları ise erkeklerin vergi uyumunun daha yüksek olduğunu göstermektedir. İpek ve Kaynar (2009: 128), vergisel yükümlülükler üzerine gerçekleştirilen çalışmaların bulgularına dayanarak kadınların vergileme karşısında daha fazla vicdani sorumluluk hissettiklerini ve erkeklere göre yapılarının daha itaatkar olması sebebiyle vergi uyumlarının daha yüksek olduğunu ifade etmiştir. Benzer şekilde bu çalışma da, erkeklerin %4,8 daha fazla bedavacı olduğunu bir başka ifadeyle kadınların vergisel yükümlülük konusunda daha uyumlu olduğunu göstermektedir.

• Analiz öncesinde çocuğu olanlar "0", olmayanlar "1" şeklinde kodlanmıştır. Analiz sonucu, çocuğu olanların olmayanlardan %10 anlamlılık düzeyinde %6,3 daha az bedavacı olduğunu göstermektedir.

• Okuryazarlıktan lisansüstüne kadar eğitim düzeyi bazında bakıldığında; eğitim düzeyi lise olanların diğer eğitim düzeylerinde olanlardan %10 anlamlılık düzeyinde %6,6 daha az bedavacı oldukları tespit edilmiştir.

• Bireylerin meslekleri işçi, memur, serbest meslek, çiftçi, esnaf/tacir, ev hanımı, emekli ve diğer şeklinde ayrılmış olup %5 anlamlılık düzeyinde serbest meslek sahibi bireylerin diğer bireylerden %17,3 daha az bedavacı oldukları tespit edilmiştir.

- Katılımcıların hanesinde yaşayan kişi sayısı en fazla 7'dir. Hanesinde yaşayan kişi sayısı 3 olan bireyler diğer bireylerden %10 anlamlılık düzeyinde %4,7 daha fazla bedavacıdır.
- Bireylerin çalıştıkları sektör bakımından sigorta sektöründe çalışanların diğer sektörlerde çalışanlardan %10 anlamlılık düzeyinde %11,6 daha fazla bedavacı oldukları tespit edilmiştir. Sigorta sektörünün diğer sektörlerden farklı olarak kendine has bir yapısı vardır ve bir piyasa başarısızlığı olarak asimetrik bilginin bu sektörde kendini gösterdiği bilinmektedir. Sigorta sektöründe çalışanların bedavacılık davranışının daha fazla tespit edilmesini, özellikle ahlaki riziko ve ters seçiş şeklinde görülen ve piyasanın başarısızlığına neden olan asimetrik bilginin varlığından kaynaklanabildiği şeklinde yorumlamak mümkündür.
- "Kamu hizmet algısı-3" olarak kodlanıp analize ikinci modelde eklenen "Hiç vergi vermesem de kamu hizmetlerinden yararlanmak isterim." ifadesine katılanların katılmayanlardan %1 anlamlılık düzeyinde %3,2 daha fazla bedavacı oldukları tespit edilmiştir.
- "Dini inanç" olarak kodlanıp analize üçüncü modelde eklenen "Kamu hizmetlerinden yararlanırken dini kurallara göre hareket ederim." ifadesine katılanların katılmayanlardan %10 anlamlılık düzeyinde %1,8 daha az bedavacı oldukları görülmektedir. Bu bulgu dini inanç hassasiyeti arttıkça bedavacılık davranışının azaldığını göstermektedir.
- "Vergi bilinci" olarak kodlanıp analize dördüncü modelde eklenen "Bir vatandaş olarak ödediğim vergilerin tamamının farkındayım." ifadesine katılanların katılmayanlardan %1 anlamlılık düzeyinde %6 daha az bedavacı oldukları tespit edilmiştir.
- Bireylerin yaşadıkları yerler "il merkezi, ilçe merkezi ve köy/kasaba" şeklinde üçe ayrılarak analize dahil edilmiştir. Köy/kasabada oturanların %10 anlamlılık düzeyinde %6 daha fazla bedavacı olduğu tespit edilmiştir. Teorik açıdan beklenen, ilçe merkezi ve il merkezi gibi bireylerin yaşadıkları yerin nüfusu arttıkça bedavacılık davranışının da artmasıdır. Bu husus araştırma anketinin pilot uygulaması aşamasında dikkate alınarak öncelikle bireylere "il merkezi, ilçe merkezi ve köy/kasaba" şeklinde yaşadıkları yerler sorulmuştur. Ardından bağımlı değişken ile sıralı probit regresyon analizinde teorik açıdan beklenen sonucun elde edilememesi ihtimaline karşın anket formuna bireylerin doğrudan görüşlerinin alınabilmesi amacıyla aşağıda yer alan üç ayrı soru ifadesi eklenmiştir.

Haydaroğlu ve Düz'ün (2022) çalışmasından yararlanılan ve analize dahil edilmeyen üç ayrı soru ifadesi ile bireylerin bedavacılık tutumunun tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bireylerin bedavacılık tutumu sırasıyla çok yakın çevresi, yaşadığı bölge ve yaşadığı ülke kapsamında ele alınmıştır. Aşağıda ifadeler ve her bir ifadeye ait ikişer seçenek sunulmuştur. "a" seçeneği bireylerin bedavacılık tutumu sergilemediklerini, "b" seçeneği ise bedavacılık tutumu sergilediklerini göstermektedir.

1. Oturduğunuz sitenin genel hizmetleri kapsamında elektrik, su, temizlik, güvenlik gibi giderleri için aylık belirli tutarda aidat ödemeniz gerekmektedir.

Birkaç site sakini aidatını ödemese bile bu hizmetlerin belirli bir seviyeye kadar yapılmaya devam edileceği biliniyor. Böyle bir durumda nasıl bir tutum sergilersiniz?

a. Aidatımı öderim (633 kişi/%92)

b. Aidatımı ödemem (55 kişi/%8)

2. Yaşadığınız bölgeye park, piknik alanı, kütüphane gibi sosyal alanların yapılması için yardım talep edilmesi durumunda nasıl bir tutum sergilersiniz?

a. Katkıda bulunurum (570 kişi/%82,8)

b. Katkıda bulunmam (118 kişi/%17,2)

3. Yurdumuzun çeşitli bölgelerinde yapılacak altyapı çalışmaları ve sosyal alanlar (park, piknik alanı, kütüphane vb.) için yardım toplanması durumunda nasıl bir davranış sergilersiniz?

a. Katkıda bulunurum (504 kişi/%73,3)

b. Katkıda bulunmam (184 kişi/%26,7)

Üç ayrı soru ifadesine verilen yanıtlar birlikte değerlendirildiğinde "a" seçeneği sırasıyla %92, %82,8 ve %73,3 oranında tercih edilmiştir. Bir başka ifadeyle, bireylerin bedavacılık davranışı yaşadığı apartmanda %8 iken bölgede %17,2 ve ülke genelinde %26,7 oranında tespit edilmiştir. Oranın çok yakın çevreden ülke geneline doğru dikkat çeken azalışı, bireylerin çok daha yakından tanındığı yakın çevresinde bedavacı davranışlardan çekinirken tanınırlık düştükçe çekinmenin azaldığı ve bedavacı davranışların arttığı şeklinde yorumlanabilmektedir.

Sonuç

Kamusal mallardan faydalanmada bireylerin bedavacılık davranışlarını etkileyen faktörlerin analiz edilmesi amacıyla gerçekleştirilen bu araştırma; Akdeniz, Ege ve İç Anadolu bölgesinde online anket tekniği kullanılarak 688 kişi ile gerçekleştirilmiştir. Elde edilen verilerin analizi için dört farklı sıralı probit regresyon modeli kurulmuştur. Bedavacılık davranışının bağımlı değişken olarak yer aldığı analizde yirmi beş farklı bağımsız değişken kullanılmış olup on beş bağımsız değişken ile bağımlı değişken arasında anlamlı ilişki tespit edilmiştir.

Çalışmadan elde edilen ampirik sonuçlara göre; vergi yükü arttıkça bireylerin bedavacılık davranışının azalması teorik açıdan beklenenin tersi yönünde bir bulgudur. Bu bulgunun, kişilerin ödedikleri vergilerin farkında olmadıkları ve vergi bilinçlerinin düşük olduğu şeklinde yorumlanması mümkündür. Benzer şekilde "vergi bilinci" olarak kodlanıp "Bir vatandaş olarak ödediğim vergilerin tamamının farkındayım." ifadesine katılanların katılmayanlardan %1 anlamlılık düzeyinde %6 daha az bedavacı olduklarının tespit edilmesi; vergi yükü bulgusu ile birlikte değerlendirildiğinde, bir politika önerisi olarak vergi bilincinin artırılmasının bedavacılık davranışının azaltılmasına yardımcı olacağına işaret etmektedir. Vergi bilincinin artırılması kapsamında ise ilköğretim üçüncü sınıftan itibaren ders müfredatlarına vergi bilinci, vergi ahlakı, vergi kültürü, vergi uyumu vb. derslerin eklenmesi,

özellikle vergi bilincine yönelik kamu spotlarının artırılması gibi mevcut politikaların yaygınlaştırılması ve yeni politikaların geliştirilmesi sağlanabilir.

Leuthold'un (1993) kadınların erkeklerden daha fazla bedavacı oldukları bulgusunun aksine bu çalışmada, erkeklerin kadınlara kıyasla %4,8 daha fazla bedavacı olduklarının tespit edilmesi farklı ülkelerde farklı zamanlarda ve farklı araştırma evreni ile örneklem gruplarında bulguların farklılaşabildiğini göstermektedir. Ayrıca bu bulguya istinaden bir politika önerisi olarak cinsiyete duyarlı bütçeleme sistemi kapsamında kadınlara yönelik pozitif ayrımcılığı gözeten, çeşitli kamusal teşviklerle vergi mükellefi kadın sayısını artırıcı mevcut politikaların geliştirilmesi ve yeni politikaların uygulanması düşünülebilmektedir.

Bireylerin yaşadıkları yerlerin il merkezi mi, ilçe merkezi mi, yoksa köy/kasaba mı olduğunun sorulması neticesinde elde edilen bulgu teorik açıdan beklenilenin aksinedir. Bu bağlamda bireylere, doğrudan kendi görüşlerine başvurabilmek adına üç ayrı soru ifadesi yöneltilmiştir. Bu ifadelere verilen yanıtlar çerçevesinde bireylerin bedavacılık davranışının; yaşadığı apartmanda %8, bölgede %17,2 ve ülke genelinde %26,7 olması, bireyin tanınırlığı azaldıkça bedavacılık davranışının arttığını göstermektedir. Bir başka ifadeyle, nüfus arttıkça bedavacılık davranışı artmıştır. Teorik açıdan beklenen bu bulgunun yanı sıra Lipford'un (1995) çalışmasında, nüfus artışının bedavacılık sorunu üzerinde etkili olmadığı tespit edilmiştir.

Genel olarak değerlendirildiğinde; devletin, kamusal mallardan yararlanmada ortaya çıkabilecek bedavacılık davranışlarının azaltılması ve yönlendirilmesi adına bireylerin; vergi bilinç düzeylerini artırıcı, içinde bulunduğu kültürel ortamı dikkate alarak farklı kültür ve bölgeleri içeren, kamu hizmet algılarını ve vergi algılarını pozitif etkileyen, mali bağlantı kurabilmelerini sağlayıcı, çalıştıkları iş sektörü ve meslek grupları arasındaki dengeyi gözeten kamusal politikalara başvurabileceği çıkarımında bulunulmaktadır.

Akdeniz, Ege ve İç Anadolu bölgesinde gerçekleştirilen çalışmada, bedavacılık davranışı ile bölgeler arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Çalışmanın, elde edilen bulgular ile özellikle ulusal literatüre katkı sunması öngörülmektedir. Geliştirilecek benzer ölçekler ile daha kapsamlı ve farklı örneklemlere uygulanacak çalışmalardan elde edilecek bulguların literatürü zenginleştireceği ve kamusal mallar ile bedavacılık sorunu ilişkisine ışık tutacağı açıktır.

Kaynakça

Abásolo, I. ve Tsuchiya, A. (2014), "Blood Donation as a Public Good: An Empirical Investigation of the Free Rider Problem", *The European Journal of Health Economics,* 15, 313-321.

Baştürk, S. ve Taştepe, M. (2013), "Evren ve Ömeklem", S. Baştürk (der.), *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* içinde, Ankara: Vize Yayıncılık, 129-159.

Booth, A.L. (1985), "The Free Rider Problem and a Social Custom Model of Trade Union Membership", *The Quarterly Journal of Economics,* 100(1), 253-261.

Cowen, T. (2005), "Public Goods", D.R. Henderson (der.), *The Concise Encyclopedia of Economics* içinde, California: Liberty Fund, 431-432.

Çelik, E. ve Sağbaş, İ. (2023), "Beklenti Teorisi ve Vergi Uyumunu Etkileyen Faktörler", *Ekonomi Maliye İşletme Dergisi,* 6(1), 1-21.

Demir, İ.C. (2008), *Vergi Ahlakı ve Belirleyenleri, Ege Bölgesi Örneği* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Demir, İ.C. (2009), "Kamusal Harcamaların Toplumsal Algısı: Ampirik Bir Araştırma", *Maliye Dergisi,* 157(2), 210-226.

Durgun, Ö. ve Timur, M.C. (2017), "Savunma Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Analizi", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 54, 126-137.

Etikan, I., Musa, S.A. ve Alkassim R.S. (2016), "Comparison of Convenience Sampling and Purposive Sampling", *American Journal of Theoretical and Applied Statistics,* 5(1), 1-4.

Fischbacher, U. ve Gächter, S. (2010), "Social Preferences, Beliefs, and the Dynamics of Free Riding in Public Goods Experiments", *American Economic Review,* 100(1), 541-556.

Guala, F. (2005), *The Methodology of Experimental Economics,* New York: Cambridge University Press.

Hardin, R. ve Cullity, G. (2003), "The Free Rider Problem", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy,* https://plato.stanford.edu/archives/win2020/entries/free-rider/ (Erişim Tarihi: 12.05.2023)

Haydaroğlu, C. ve Düz, A.D. (2022), "Davranışsal İktisat Bağlamında Bedavacılık Sorununun Analizi: Gaziantep Örneği", *Social Science Development Journal,* 7(32), 209-226.

Hume, D. (2009), *A Treatise of Human Nature,* New Zealand: The Floating Press.

Hyman, D.N. (2021), *Public Finance: A Contemporary Application of Theory to Policy,* Orlando: The Dryden Press.

İpek, S. ve Kaynar, İ. (2009), "Demografik Faktörlerin Vergi Uyumuna Etkisi: Bir Anket Çalışmasının Sonuçları", *Maliye Dergisi,* 157, 116-130.

Kaul, I. ve Mendoza, R.U. (2003), "Advancing the Concept of Public Goods", I. Kaul, P. Concaicao, K.L. Goulven ve R.U. Mendoza (der.), *Providing Global Public Goods: Managing Globalization* içinde, New York: Oxford University Press.

Kishor, A. ve Niyogi, R. (2017), "A Game-Theoretic Approach to Solve the Free-Rider Problem", *2017 Tenth International Conference on Contemporary Computing (IC3),* Noida, India, 1-6.

Leuthold, J.H. (1993), "A Free Rider Experiment for the Large Class", *The Journal of Economic Education, Classroom Experimental Economics,* 24(4), 353-363.

Lipford, J.W. (1995), "Group Size and the Free-Rider Hypothesis: An Examination of New Evidence from Churches", *Public Choice,* 83(3/4), 291-303.

Marwell, G. ve Ames, R. (1981), "Economists Free Ride, does Anyone Else?", *Journal of Public Economics,* 15, 295-310.

Musgrave, R.A. (1959), *The Theory of Public Finance: A Study in Public Economy,* Tokyo: McGraw-Hill Book Company.

Musgrave, R.A. ve Musgrave, P.B. (1989), *Public Finance in Theory and Practice,* New York: McGraw-Hill Book Company.

Olson, M. (1965), *The Logic of Collective Action "Public Goods and the Theory of Groups",* İngiltere: Harvard University Press.

Ömürbek, N., Çiçek, H.G. ve Çiçek, S. (2007), "Vergi Bilinci Üzerine Bir İnceleme: Üniversite Öğrencileri Üzerinde Yapılan Anketin Bulguları", *Maliye Dergisi,* 153, 102-122.

Reiss, J. (2021), "Public Goods", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy,* https://plato.stanford.edu/archives/fall2021/entries/public-goods/ (Erişim Tarihi: 12.05.2023)

Rosen, H.S. ve Gayer, T. (2014), *Public Finance,* New York: McGraw-Hill Education.

Sağlam, M. (2013), "Vergi Algısı ve Vergi Bilinci Üzerine Bir Araştırma: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğrencilerinde Vergi Algısı ve Bilinci", *Sosyoekonomi,* 19(19), 315-334.

Samuelson, P.A. (1954), "The Pure Theory of Public Expenditure", *The Review of Economics and Statistics,* 36(4), 387-389.

Samuelson, P.A. (1955), "Diagrammatic Exposition of a Theory of Public", *The Review of Economics and Statistics,* 37(4), 350-356.

Sanghavi, S. ve Hajek, B. (2008), "A New Mechanism for the Free-Rider Problem", *IEEE Transactions on Automatic Control,* 53(5), 1176-1183.

Saruç, N.T. ve Sağbaş, İ. (2003), "Vergi Etiğinin Ölçümü: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Çalışma", *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi,* 5(1), 79-96.

Seçilmiş, İ.E. (2010), *Gelir Farklılığının Dinamik Kamu Malına Gönüllü Katılım Üzerindeki Etkisinin Deneysel İncelemesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

Serim, N. (2015), "Gönüllü Vergi Uyumunu Arttırmada Kamu Otoritesinin Düzenleyici Rolünün ve Mükellef Çevresinin Önemi: Sıralı Probit Model Yaklaşımı", *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 17(1), 141-156.

Smith, A. (2018), *Ahlaki Duygular Kuramı,* D. Kızılay (çev.), İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Teyyare, E. ve Kumbaşlı, E. (2016), "Vergi Bilinci ve Vergi Ahlakının Gelişmesinde Maliye Bölümü Eğitiminin Rolü", *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 16(4), 1-30.

Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. (2004), *SPSS Applied Scientific Research Methods,* Ankara: Detay Publishing.